

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.4

В. А. КРЕЧЕТОВА

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ГРОМАДЯНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті проаналізовано погляди провідних західних і українських соціологів на громадянську ідентичність в постмодерному суспільстві. Відзначено, що в Україні, як і в усьому світі, вплив факторів громадянства і місця проживання на самоідентифікацію особи в глобалізованому суспільстві суттєво зростає, громадянська ідентичність стає опорою самоідентифікації і основою особистісного зростання, визначає життєві плани людини. Розширено уявлення про можливості конструювання громадянської ідентичності у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: громадянська ідентичність, постіндустріальне суспільство, постмодерне суспільство, золотий мільярд, конструювання громадянської ідентичності.

Вже тривалий час представники різних наук працюють в руслі постмодерністського розвитку поняття громадянської ідентичності, хоча переважна більшість дослідників навіть не використовує у своїх працях такого терміна. Насамперед мова йде про всіх, хто займається розглядом постіндустріального (або постмодерного) суспільства. Попри суттєву розбіжність у термінології та інтерпретації, різноманітності аспектів розгляду, всі соціологи, а також ряд представників інших наук уже досить давно декларують, підтверджують та обґрунтовують появу суспільства нового типу, однією з ключових відмінностей якого з-поміж іншого є наявність можливості визначення і зміни особою своєї громадянської ідентичності в результаті власної цілеспрямованої діяльності.

Мета статті – провести аналіз поглядів провідних західних і українських соціологів та представників суміжних наук щодо громадянської ідентичності у постмодерному суспільстві, у тому числі тих, хто не вживає цього терміна, і на підставі такого аналізу доповнити уявлення про можливості її конструювання у вищих навчальних закладах.

Традиційно у дискурсі громадянської ідентичності одним із найбільш ефективних механізмів її формування вважається освіта як соціальний інститут, визначальними функціями якого є соціалізація, трансляція та відтворення норм і цінностей суспільства. Провідну роль у реалізації цих функцій у системі освіти відіграють вищі навчальні заклади, оскільки студентство є найбільш активною і енергійною соціальною групою. Без сумнівів, підвищення громадянської ідентичності студентів є необхідною умовою розвитку кожної держави, особливо у постмодерному суспільстві. Але

висвітлення факторів, які перебувають за межами освітньої системи, державних інституцій і національного суспільства, дасть змогу покращити ефективність заходів, що пропонуються для її конструювання.

У цьому дослідженні використовуються методи аналізу й синтезу інформації з наукової літератури, у якій подано особливості формування громадянської ідентичності, а також метод кореляційного аналізу для виявлення взаємозв'язків між компонентами громадянської ідентичності студентів. Аналіз даних здійснено за допомогою пакета ОСА (Обробка Соціологічних Анкет) версія 5.8.6, власник ліцензії на програмне забезпечення – Донецький національний технічний університет (м. Покровськ).

Концептуалізація громадянської ідентичності представлена в публікаціях Б. Андерсена, Е. Гелнера, Е. Сміта, Г. Теджфела, Р. Брюейкера; в Україні цим питанням приділено увагу у працях О. Вишневського, М. Винницького, М. Шульги, Є. Головахи, Л. Сокурянської та ін. Проте комплексний соціологічний аналіз впливу освіти на конструювання громадянської ідентичності зберігає свою актуальність у частині теоретично-поняттєвого уточнення, винайдення змістовних ознак і визначення факторів впливу, що є досі не вирішеною частиною проблеми. Цим питанням присвячені інші наші публікації [8; 9; 10], у яких наведено визначення поняття “громадянська ідентичність” шляхом поєднання внутрішнього та зовнішнього контексту приналежності до спільноти.

Для розуміння суті внутрішнього контексту необхідно зазначити, що слово “ідентичність” в усіх європейських мовах (окрім польської *tożsamość*) походить від латинського *identicus* – тотожній, однаковий. У радянській філософській думці “ідентичність” передавалась як “тотожність”, тож, наприклад, у праці М. Хайдегера “Ідентичність і диференціація” розроблене те саме поняття, що і в “Філософії тотожності” Ф. Шеллінга. Проте в багатьох європейських мовах цей термін (*identity* англійською, *identite* французькою, *identität* німецькою, *identita* словацькою і чеською) має ще одне значення – особа, особистість, і європейську ідентичність найчастіше розуміють як відчуття або почуття (англ. *sense, feeling*, нім. *Gefühl*) приналежності до певної спільноти.

Починаючи з середини 1970-х рр. поняття “ідентичність” потрапляє до енциклопедій і словників соціальних та історичних наук, які присвячують національній, культурній та етнічній ідентичності окремі статті, з кожним роком збільшується кількість наукових публікацій, починають виходити спеціалізовані журнали, проводяться тематичні конференції [12]. Поступово стає зрозумілим, що ідентичність – це своєрідне моделювання, під час якого людина уявляє себе і реальність навколо себе у спрощеному вигляді. Ідентичність самосвідомої сутності встановлюється не зовнішньою інстанцією, а виключно нею самою.

Оскільки основна ідея конструктивістського підходу полягає в тому, що ідентичності властива мінливість під впливом цілеспрямованої діяль-

ності [22], рівень сформованої ідентичності і ефективність її конструювання дуже легко визначати шляхом опитування до початку і після завершення всіх проведених заходів. Але мінливість ідентичності і легкість проведення вимірювань призводить до значної розбіжності у результатах різних досліджень внутрішнього контексту приналежності до спільноти.

Стосовно зовнішнього контексту приналежності варто зазначити, що серед усіх розглянутих нами визначень громадянської ідентичності найбільш важливим для нашого дослідження є надане В. Арбеніною: “Про сформовану громадянську ідентичність ми вважаємо можливим говорити у тому разі, коли особистістю не тільки усвідомлюється її приналежність до держави, громадянином якої вона є за статусом, та приналежність до спільноти співгромадян, пов’язаних між собою перш за все економічними та політичними зв’язками, але й коли набувають ціннісної значущості всі атрибути державності, її символіка (Конституція, прапор, гімн, визначні історичні дати, видатні особи, що шануються як національні герої, тощо), а спільна з іншими співгромадянами «територія життя» сприймається як Батьківщина” [1, с. 64].

Ключовим у ньому є посилання на статус громадянина, який є результатом не внутрішньої, а зовнішньої ідентифікації, хоча і не зазначено можливість інших формальних фіксацій приналежності до держави: свідоцтво про народження (для неповнолітніх), посвідчення на право постійного проживання, очікування результатів розгляду поданих документів (яке може тривати декілька років) тощо. І кількість таких статусів, і кількість осіб, які не є громадянами держав, на території яких проводять своє життя, постійно і невпинно збільшується. Більше того, “розповсюдженою практикою є проживання в ЄС без документів до того моменту, коли почнеться так звана «хвиля» надання статусу біженця, або ж «амністія» – надання дозволів на проживання тим, хто живе в країні без паперів” [11].

У сучасній розвинутій країні людина може, так і не отримавши громадянства (наприклад, не склавши екзамен на знання державної мови в Латвії), все одно сприймати її як свою Батьківщину. Адже наявність постійної роботи і навіть просто тривале перебування на території включає індивіда до спільноти осіб, пов’язаних економічними зв’язками, першість яких підкреслено у визначенні В. Арбеніної [1, с. 64]. І не варто думати, що на території України таких людей дуже мало: за даними Світового банку, станом на 2013 р. у нашій країні серед загального населення 45,4 млн (у 2015 р. залишилось 45,1 млн) проживали 5,4 млн іммігрантів, і за цим показником ми перебували на 12-му місці у світі (рис. 1). “Визначення загальної чисельності населення засновується на фактичному визначенні населення, враховуючи всіх резидентів, незалежно від юридичного статусу громадянства, за винятком біженців, які на постійній основі не оселилися у країні, що надала їм притулок, і загалом вважаються частиною населення

країни свого походження; значення наведені у середньорічних розрахунках” [25]. Очевидно, що серед них є і студенти.

Згідно з “Рекомендаціями щодо статистичних даних про міжнародну міграцію” Відділу статистики ООН (UN Statistics Division, 1998), “особами, які перебувають у довгостроковій міграції, вважаються особи, які переїхали в країну, яка не є для них країною постійного проживання, на термін не менше 1 року, таким чином, країна призначення фактично стає для них новою країною постійного проживання” [24]. Зауважимо: в цій рекомендації громадянство навіть не згадується.

Стосовно наведеного переліку атрибутів державності варто зазначити, що Конституція України вже неодноразово змінювалась як під тиском міжнародної спільноти, так і в результаті домовленостей політичних еліт; відносно гімну періодично виникає дискусія (на думку критиків, його перші рядки “програмують” Україну постійно перебувати на межі виживання), а перелік видатних осіб і визначних дат неодноразово змінювався навіть у СРСР. Тому в нашому визначенні достатньо залишити сам факт ціннісної значущості, не обмежуючи зміст переліком компонентів.

Тож кінцевий варіант запропоновано такий [10]: ***“Громадянська ідентичність – формально зафіксована приналежність індивіда до спільноти громадян тієї чи іншої держави, що усвідомлюється ним та має для нього значущий зміст”***.

У контексті нашого дослідження важливо згадати, що у своїй статті В. В. Щербина наводить детальне обґрунтування тези про те, що концептуально постіндустріальне (постпромислове) суспільство є лише іншою назвою постмодерного (постсучасного) суспільства, посилаючись насамперед на думки В. Вельша, С. Леша, З. Баумана та інших мислителів, у тому числі модерністів. До цього ж синонімічного ряду належить концепція “активного суспільства” А. Етціоні, що акцентує увагу на технологічних передумовах і здійсненні соціальних інновацій у такому суспільстві, а не лише на відмінностях у культурі й способі мислення, як більшість постмодерністів [21, с. 28]. Активне суспільство, на відміну від технократичного (яке в ХХІ ст. вже можна вважати одним із традиційних), перманентно автономно і динамічно видозмінює і переробляє само себе, тобто якщо не всі, то значна частина представників такого суспільства (а не тільки молодь, яка ще не визначила своє місце в житті) постійно перебуває у процесі самоусвідомлення і зміни уявлень про себе і своє місце в навколишньому світі.

Дещо інший, але дуже близький термін пропонує французький соціолог А. Турен [18]: “Суспільство, яке постійно працює над собою”. У такому суспільстві освіта протягом усього життя є не бажанням отримувати нові знання задля цікавості, а передумовою збереження свого місця в соціумі. Як говорила Чорна Королева у казці Л. Керола “Аліса у Задзеркаллі”,

якщо ти хочеш залишатися на місці, треба бігти з усіх сил, а якщо хочеш потрапити куди бажаєш – необхідно бігти вдвічі швидше.

Поняття “постмодерне суспільство”, на думку В. Вельша [5], вперше ввів в обіг американський соціолог Д. Рісман у праці “Праця і дозвілля в постмодерному суспільстві” (1958 р.), поняття “постіндустріальне суспільство” ввів Д. Белл у праці “Прихід постіндустріального суспільства...” (1973 р.), тому свого поширення вони набували майже одночасно з терміном “ідентичність”.

Публікація широко відомої першої доповіді Римського клубу групою авторів під редакцією Д. Медоуза “Межі зростання” (1972 р.) [23] викликала резонанс і бурхливе обговорення в усьому світі, перекладена щонайменше 30 мовами і видана загальним тиражем більше ніж 12 млн [16]. Доповідь у популярному вигляді надавала обґрунтований обчисленнями на математичних моделях перший з усіх прогнозів майбутнього людства, виконаний за допомогою комп’ютера, і прогноз цей був невтішним [13].

У контексті нашого дослідження суттєво, що після публікації цієї праці, як зазначає В. Бабенко, до публіцистичного і наукового вжитку увійшло поняття “золотий мільярд”, яке поширилось на сторінках різних видань. Воно базувалось на розрахунках екологів, згідно з якими, Земля може прогодувати на достатньому рівні споживання лише один мільярд людей, інакше планета виснажить від економічного перевантаження. Але хто будуть ці люди? Адже вже в 1974 р. людство складалось з 4 мільярдів і продовжувало стрімко зростати [2].

На думку радянського академіка Н. Моїсеєва, яку він ще наприкінці 1980-х рр. пропонував до так і не оприлюдненої екологічної концепції доповіді керівника СРСР в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 р. (Rio de Janeiro Earth Summit, ECO92), виходом з глобальної екологічної кризи повинно було стати обмеження народжуваності і доведення кількості земель до одного мільярда найбільш гідних людей, які зможуть існувати в біосфері, не знищуючи її, – найкращих людей “золотого мільярду” [3].

Отже, Н. Моїсеєв пропонував проводити відбір по всій Землі на підставі аналізу ставлення конкретної людини до біосфери. Але на практиці “золотим мільярдом” стало все населення найбільш розвинутих країн світу, насамперед, через сприйняття їх соціальної системи як такої, що підтримує кожного і надає можливості.

Оскільки концепція постіндустріального суспільства сформувалась і поширилась у 1970-ті рр., можна з певністю стверджувати, що основні тренди життя 2010-х рр. визначають люди, які народились уже після його становлення. Як відзначає к. і. н. В. І. Батюк, “одним із результатів глобалізації стала наявність телевізорів і радіоприймачів навіть у віддалених селах і злиденних міських нетрях «третього світу», і вперше в історії людства всі бідні ... здобули можливість на власні очі побачити, як живе горезвісний «золотий мільярд». З 1980 до 2000 р. у світі кількість телевізорів на

1000 осіб в середньому подвоїлась, і більша частина цього приросту припала саме на країни, що розвиваються” [4].

Важливо уточнити, що бідні побачили не лише те, як живуть багаті в багатих країнах, про що вони знали і раніше за допомогою кінематографа. Вони побачили, як живуть у цих країнах бідні, і як живуть їх колишні співвітчизники, а з розвитком інформаційних технологій на початку ХХІ ст. почали спілкуватися з тими з них, хто вже досяг омріяних берегів. І впевнились, по-перше, що порівняння аж ніяк не на користь рідної країни, а по-друге, що не потрібні якісь видатні здібності, достатньо лише добратися до цих земель – і успішне життя гарантоване, на відміну від наповненої негараздами батьківщини, яку необхідно якнайшвидше залишити. Тут уже немає принципового значення, якими є проблеми: реальними чи уявними, адже метою є саме перебування на бажаній території.

Звичайно, можуть бути присутні деякий смуток, жаль за минулим і сподівання колись повернутися – у статусі успішного громадянина однієї з провідних держав світу. Адже в постмодерному суспільстві не важливо, хто ти є за народженням, важливо, ким те себе визначаєш, ким прагнеш бути і які символи мають для тебе значення. Для представників же Східної Європи не існувало навіть відмінностей у кольорі шкіри, і це надавало не просто надію, а впевненість в успішній інтеграції у нове суспільство якщо не самого емігранта, то його дітей, що підтверджувалось мільйонами прикладів. Позбавитесь патріотичних почуттів і бажання жити на рідній землі – казка заможного життя стане реальністю. І хвилі міграції почали зростати.

Так, кількість мігрантів за підсумками 2015 р. перевищує рекордні 250 млн осіб, про що йдеться в Статистичному довіднику Світового банку (СБ) “Міграція і грошові перекази 2016”. У 2010 р. їх було 214 млн, а до 2050 р. кількість міжнародних мігрантів може сягнути 405 млн. При цьому кількість біженців, які не входять до цієї кількості, у 2014 р., за оцінками СБ, становила 14,4 млн осіб, і близько 86% із них прийняті в країнах, що розвиваються, включаючи Туреччину, Пакистан, Ліван, Іран, Ефіопію. Країни-лідери за кількістю іммігрантів наведені на рис. 1 [17].

Цей перелік відрізняється від уявного “золотого мільярду”. По-перше, на 12-му місці в ньому присутня Україна, а отже, перспектива “обезлюднення” в 2013 р. нам точно не загрожувала. По-друге, видно, що для деякої частини людства омріяною територією життя є Росія, еміграція громадян з якої в реальності зростає з кожним роком (рис. 2).

Для порівняння варто вказати, що, за даними Євростату, у 2014 р. до країн ЄС офіційно виїхали (отримали перший дозвіл на проживання) 291,4 тис. громадян України, що на 87% більше від середньорічної кількості таких мігрантів у 2010–2013 рр. У 2015 р. виїхали вже 455,6 тис. [11].

Top Immigration Countries^a, 2013

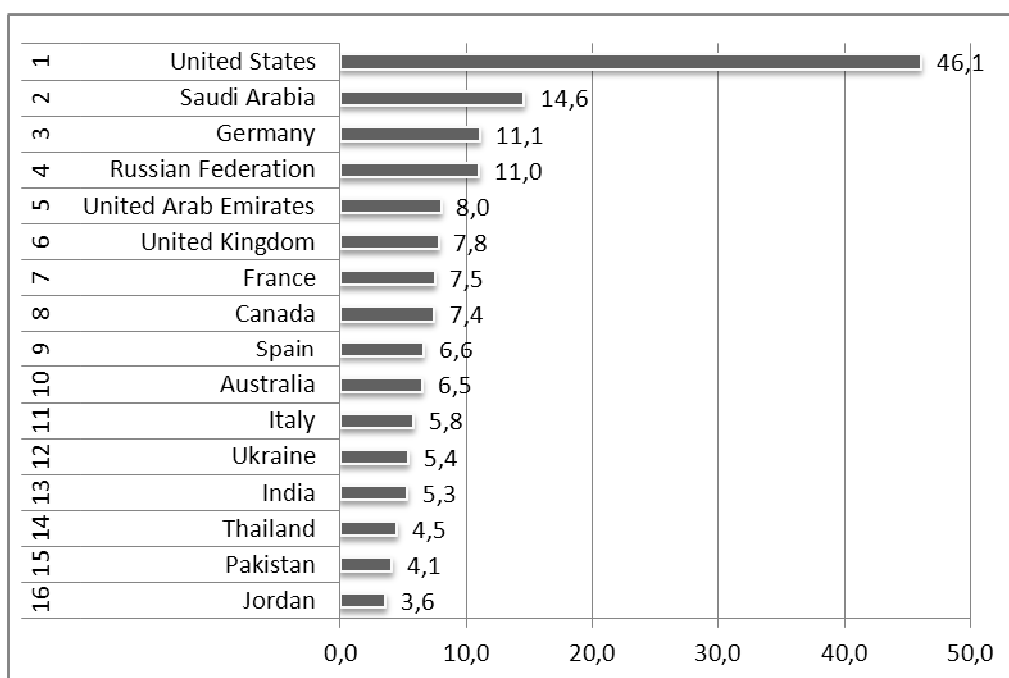
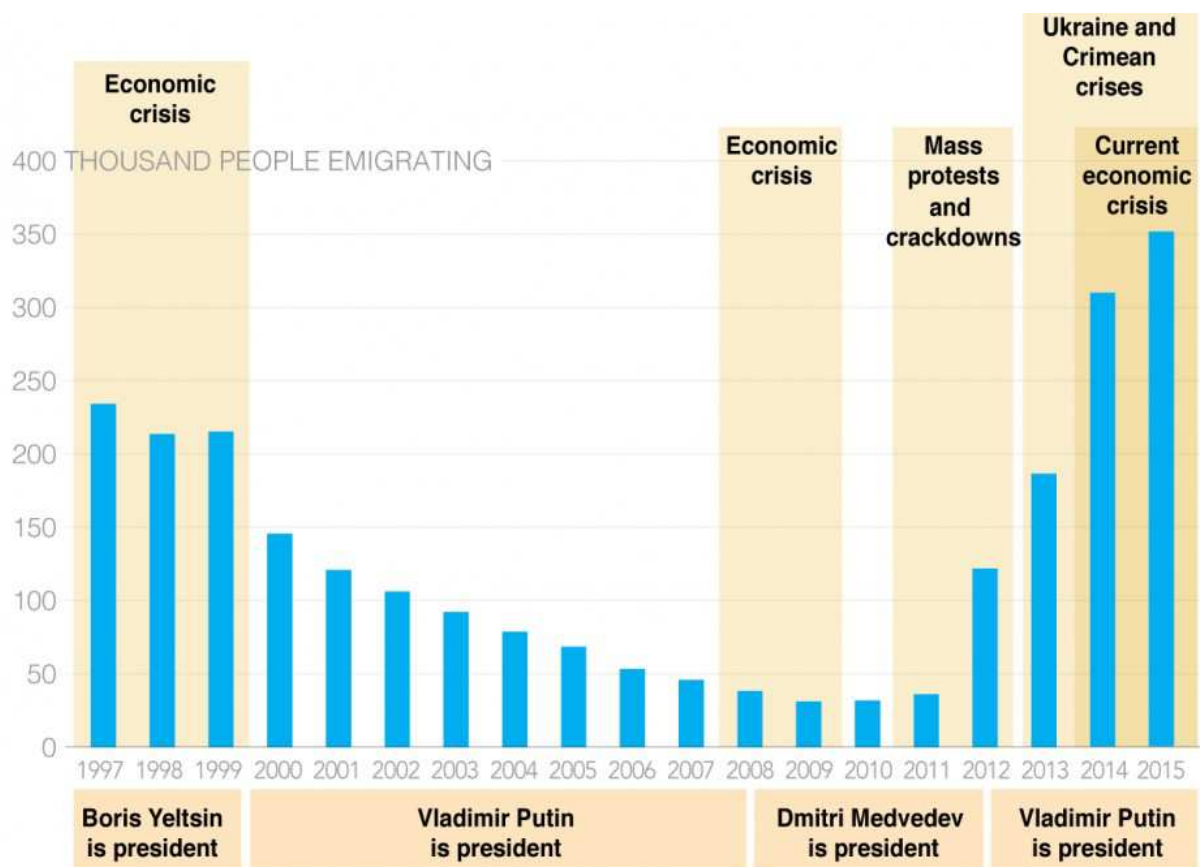

Рис. 1. Провідні країни за кількістю іммігрантів у 2013 р.

Source: RosStat

Copyright Stratfor 2016 www.stratfor.com

Рис. 2. Еміграція з Росії (за даними РосСтат)

За загальною кількістю емігрантів, тобто громадян, які зареєстровані на постійному місці проживання за межами своєї країни, Росія займає 3-тє місце, Україна також перебуває серед світових лідерів (рис. 3) [17].

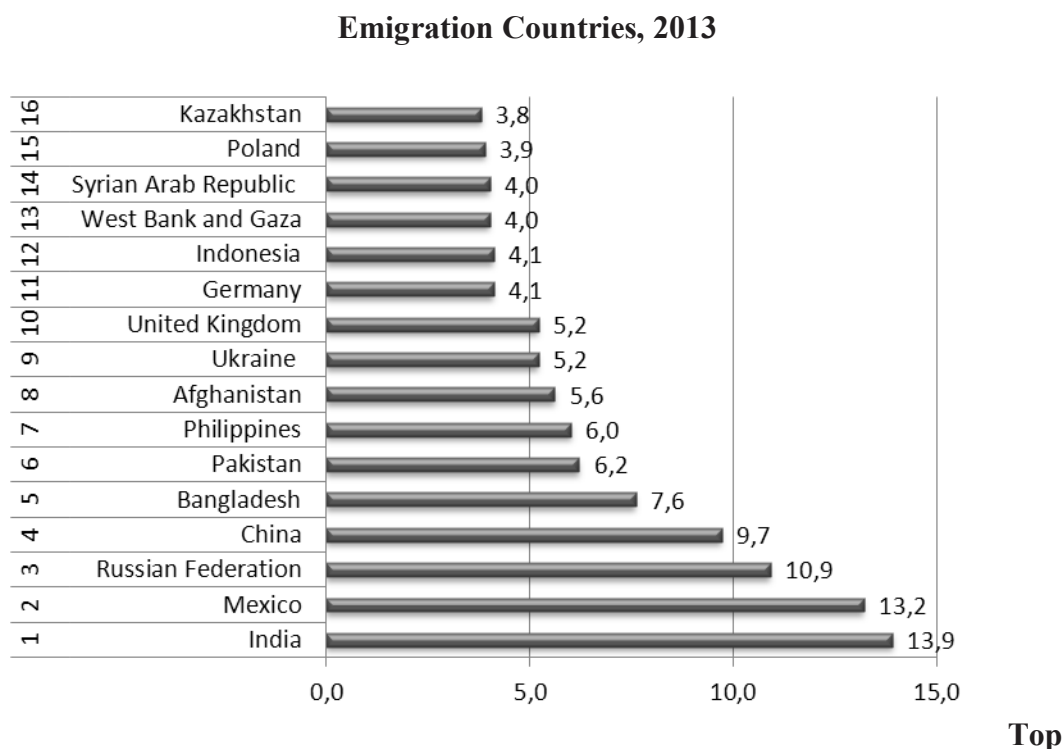

Рис. 3. Провідні країни за кількістю емігрантів у 2013 р.

Головними джерелами грошових переказів від мігрантів у 2014 р. були США (\$56 млрд), Саудівська Аравія (\$37 млрд), Росія (\$33 млрд), далі йдуть Німеччина, ОАЕ, Великобританія, Франція, Канада, Іспанія та Австралія відповідно [15].

Американські соціологи М. Кастельс та П. Еванс визнають, що глобалізація суттєво змінила характер сучасної національної держави як основного організатора накопичення капіталу і як носія і творця національних ідентичностей [19].

Національні державні еліти по всьому світу поступово переставали бути еталоном для власного народу і втрачали свій авторитет. І вже не так важливо, чи вони виглядають маріонетками, чи насправді керовані закордону, тим більше не має принципового значення, чиї вказівки вони виконують – урядовців закордонних держав або власників транснаціональних корпорацій. Головним є те, що вони не покращують життя своїх громадян. Отже, метою людини стає необхідність долучатися до суспільства однієї з тих країн, де прості люди живуть заможніше, а уряд піклується про їх добробут. Тобто цілеспрямована діяльність такого індивіда, у термінології нашого визначення громадянської ідентичності полягає в тому, щоб досягти формальної зафіксованості своєї усвідомлюваної належності до спіль-

ноти громадян іншої держави, яка має для нього позитивний зміст, і позбавитись формальної зафіксованості належності до спільноти громадян держави, що має для нього негативний зміст.

Як такі висновки можуть бути використані при конструюванні громадянської ідентичності в системі вищої освіти?

Результати опитувань студентів України, у проведенні яких довелося брати участь автору, наведено у працях [8; 9; 10]. Тут зазначимо лише деякі з них. Так, у проведеному 2009 р. дослідженні на запитання “Чи обрали б Ви Україну своєю Батьківщиною, якщо б мали можливість вибору?”, “Так” і “Скоріше так” відповіли 21,8 і 27,3% відповідно, майже всі вони пишаються своїм громадянством (21,5 і 27,9%), проте гордість за Україну відчують лише 12,3% “Так” і 22,0% “Скоріше так”. Результати кореляційного аналізу показують, що гордість за своє громадянство корелює з низькою гордістю за Україну як державу, що може свідчити про відсутність поваги до державотворчих еліт, але натомість засвідчує бажання долучитися до процесу державотворення. І в 2014 р. після різкої зміни суспільно-політичної ситуації вони здобули таку можливість.

У проведеному 2014 р. опитуванні студентів Харківської області були поставлені в тому числі і такі самі запитання, що й у дослідженні 2009 р. по Україні. Для коректності порівнянь зроблено вибірку по м. Харків. Результати наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Порівняння розподілу відповідей студентів м. Харків
щодо відданості Україні (% респондентів)**

Твердження	Оцінки									
	Так		Скоріше, так		Важко відповісти		Скоріше, ні		Ні	
	2009	2014	2009	2014	2009	2014	2009	2014	2009	2014
Чи обрали б Ви Україну своєю Батьківщиною, якщо б мали можливість вибору?	20,2	26,4	25,7	21,8	23,1	20,4	12,9	19,7	18,1	11,7
Чи пишаєтесь Ви тим, що є громадянином України?	18,8	40,3	26,0	23,5	17,8	22,8	22,6	7,4	14,7	6,0
Чи відчуваєте Ви гордість за Україну?	8,9		20,3		13,1		32,5		25,3	
Чи пов'язуєте Ви свій особистий життєвий успіх з благополуччям України?		14,1		20,3		28,4		19,3		17,9

Цікаво, що, незважаючи на зрозуміле значне зростання у 2014 р. відсотків тих, хто бажає обрати Україну своєю Батьківщиною і пишається тим, що є громадянином України, сумарний показник тих, хто пов'язує свій життєвий успіх з благополуччям України, є значно меншим – 34,4%, а кількість тих, хто відчував в 2009 р. гордість за Україну (29,2%), майже збігається з результатами опитування, проведеного Інститутом Горшеніна: станом на 2010 р. лише кожен третій (29,1%) український студент задоволений життям в Україні і бачить перспективи для себе [14]. Однак, враховуючи думку д. соц. н. І. В. Шапошникової відносно того, що частина осіб навчається не стільки з метою засвоєння знань, скільки з метою виконання певного соціального ритуалу (здобуття вищої освіти) [20, с. 148], ці дані не є такими вже вражаючими. У цій статті не визначаються відсотки таких осіб.

І наостанок варто додати, що за останні два роки ситуація з еміграційними настроями серед українців, за даними TNS Online Track, значно погіршується. Кількість тих, хто хоче переїхати, зросла з 10% у серпні 2014 р. до 20% у липні 2016 р., кількість тих, хто відповів “Ні”, зменшилась з 58% до 28% [6].

Висновки. Постмодерне (постсучасне) суспільство є по суті синонімом постіндустріального (постпромислового) суспільства, визначною рисою якого є наявність країн “золотого мільярду”, рівень життя в яких є значно вищим, і сама структура такого суспільства викликає бажання в мешканців інших країн стати його частиною. Основи громадянської ідентичності формуються за межами освітньої системи, і заходи з її конструювання у вищому навчальному закладі мають здійснюватись з урахуванням того, що іноземні суспільства сприймаються як кращі, навіть якщо студенти пишаються своїм громадянством і не висловлюють бажання змінити батьківщину. Особиста участь у зміні суспільного ладу може бути чинником підвищення рівня громадянської ідентичності, що підтверджується порівнянням результатів опитувань 2009 і 2014 рр. Наявна глобальна тенденція зміни країни проживання дуже яскраво виявляється в Україні, виводячи її до світових лідерів за кількістю емігрантів. Проте кількість іммігрантів в Україну також є досить значною, що свідчить про її привабливість як території для життя.

Перспективою подальших розробок є спроба за даними Світового Банку і ООН виявити, наскільки економічний розвиток впливає на кількість мігрантів і чи є він найбільш важливим фактором, а також з'ясувати, громадяни яких країн не полишають свою батьківщину під впливом економічних негараздів і що їх утримує.

Список використаної літератури

1. Арбеніна В. Л. Сутність, прояви та чинники формування громадянської ідентичності українського студентства / В. Л. Арбеніна // Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / за ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 4–74.

2. Бабенко В. Золотая десятка / В. Бабенко // Наука и жизнь. – 2001. – № 11.
3. Баландин Р. Если деградирует среда обитания / Р. Баландин // Независимая газета. – 2000. – 12 января.
4. Батюк В. И. Антитеррористическая коалиция: рекомендации для России [Электронный ресурс] / В. И. Батюк. – Режим доступа: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=84>.
5. Вельш В. Наш постмодерный модерн / В. Вельш ; пер. з нім. – Київ : Альтер-прес, 2004. – 323 с.
6. Все більше українців хочуть переїхати жити закордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tns-ua.com/news/vse-bilshe-ukrayintsiv-hochut-pereyihati-zhiti-zakordon>.
7. Імміграція в Україну. Еміграція з України. Статистика – факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inforegion.com.ua/immigracija-v-ukrainu-emigracija-z-ukraini/>.
8. Кречетова В. А. Деякі результати дослідження громадянської ідентичності студентів / В. А. Кречетова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету “Народна українська академія”. – Харків : Вид-во НУА, 2013. – Т. 19. – С. 84–90.
9. Кречетова В. А. Построение теоретической модели конструирования гражданской идентичности студентов / В. А. Кречетова // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 9 (76). – С. 91–97.
10. Кречетова В. А. Розбудова цілісного системного бачення конструювання громадянської ідентичності в рамках освітнього процесу вищої школи / В. А. Кречетова // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах “Трані”. – 2013. – № 9 (101). – С. 114–121.
11. Ляшева А. Чому ми всі “валимо”? Міграція з України до Європейського Союзу в часи війни (26.10.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/chomu-mi-vsi-valimo-migratsiya-z-ukraini-do-yevropejskogo-soyuzu-v-chasi-vijni/>.
12. Малахов В. С. Неудобства с идентичностью / В. С. Малахов // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 43–53.
13. Медоуз Д. Х. Пределы роста. Доклад по проекту Римского клуба “Проблемы человечества” / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рандерс, В. Бернс. – Москва : Изд. МГУ, 1991.
14. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти : монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
15. Світовий банк оголосив країни-лідери з грошових переказів мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bankchart.com.ua/groshovi_perekazi_povini/svitoviy_bank_ogolosiv_krayini_lideri_z_groshovih_perekaziv_migrantiv.
16. Сторожук А. Сталий розвиток економіки: історико-теоретичний аналіз / А. Сторожук // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. – 2008. – Вип. 40. – С. 233–237.
17. Статистичний довідник Світового банку “Міграція і грошові перекази 2016 р.”.
18. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / А. Турен ; пер. с.фр. – Москва : Научный мир, 1998. – 204 с.
19. Хомерікі О. А. Глобалізація освітньої системи, практик та дискурсів кризь призму соціологічних поглядів / О. А. Хомерікі, М. В. Кльов // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2014. – № 63. – С. 134–142.
20. Шапошнікова І. В. Соціальне виключення як проблема професійної соціалізації студентської молоді / І. В. Шапошнікова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2014. – № 63. – С. 143–151.

21. Щербина В. В. Західна соціологія та постмодерне суспільство / В. В. Щербина // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2014. – № 63. – С. 28–35.
22. Ядов В. А. Современная теоретическая социология как концептуальная база исследования российских трансформаций : курс лекций для студентов магистратуры по социологии / В. А. Ядов. – 2-е изд., исп. и доп. – Санкт-Петербург : Интерсоцис, 2009. – 138 с.
23. Meadows D. et al. The Limits to growth. – New York : Universe Books, 1972.
24. Recommendations on Statistics of Migration. Revision 1. United Nations • New York, 1998.
25. The World Bank: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/country/ukraine?locale=uk>.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016.

Кречетова В. А. Факторы влияния на гражданскую идентичность в постмодерном обществе

В статье проанализированы взгляды ведущих западных социологов на гражданскую идентичность в постмодерном обществе. Отмечено, что в Украине, как и во всём мире, влияние факторов гражданства и места проживания на самоидентификацию личности в глобализованном обществе существенно возрастает, гражданская идентичность становится опорой самоидентификации и основой личностного роста, определяет жизненные планы человека. Расширено представление про возможности конструирования идентичности в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: гражданская идентичность, постиндустриальное общество, постмодерное общество, золотой миллиард, конструирование гражданской идентичности.

Krechetova V. A. Factor of Influence on Civic Identity in the Post-Modern Society

Author of the article, after considering the views of sociologists and representatives of other scientific disciplines, expresses the assumption that, as one of the key differences from previous types of society is the presence of ability of definition and change of ones identity by a person as a result of own, purposeful activity, it draws a necessity to analyze the factors which influence the creation by an individual of his own civic identity. As traditionally in the discourse of civic identity one of the crucial establishing mechanisms of its forming is considered an education, analyses of factors, which are lying beyond the boundaries of both educational system and governmental institutions could allow to propose efficient actions of constructing such an identity in the higher education facilities.

Concisely reasoned is suggested in the previous publicized works author's term of the "civic identity", formed with the combination of internal and external context of belonging to society. Explained is the essence of such contexts, examples are drawn, which confirm expediency of such a combination, as those definitions of civic identity, which already exist and are known to the author could not be used in the situations, which appear more often in the global world and are characterized by long, multi-stage way of changing the citizenship.

Provided is an approximate list of possible statuses of formal fixation of belonging of a human being to a certain state, analyzed is the interrelation of status presence and person's self-identification. Established is the fact that internal context of the civic identity determines plans of person's life and serves as a reason to change the external context. Brought in the condensed form is the history of emergence and development of the term "the golden billion", in terms of its influence on such aspirations of people. Analyzed is the method of calculation of the population of the countries, which is employed by the United Nations. Brought is the statistic data concerning migration, according to the latest data of the World Bank interna-

tional organization. As a conclusion of conducted analyses suggested are the explanations of the reasons behind the decrease of popularity and authority of a national state as a creative force behind the creation of national identities.

Analyzed are the temporal dynamic of the change in the internal context of civic identity of university students from Kharkiv, based on results of polls, conducted by author, a comparison is drawn with certain data of other Ukrainian researchers. Provided is a wider conception of possibilities in construction of civic identity and shown that goal of the human being is shifted towards the need of joining the society of one of the countries, in which ordinary people live more richly and governments care for them. Purposeful activities of such an individual, as given in the terminology of our definition of civic identity, consists of reaching the formal fixation of own belonging to society which has a positive sense for the individual and to drop of the formal fixation which has a negative sense for him/her.

Given are the analyses of polls, conducted by author between university students in Ukraine, namely temporal dynamics of the answers to the question "Would you choose Ukraine as a homeland if you'd have a right to choose?" from 2009 to 2014, comparison is drawn between answers to the question "Are you proud of being a Ukrainian citizen?" with data provided by other researchers through Ukraine.

Finally stated the fact that in the last 2 years situation with migration tendencies among Ukrainians, according to on-line researches worsened significantly.

Key words: civic identity, post-industrial society, post-modern society, the golden billion, construction of civic identity.